

O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA SUN’IY INTELLEKT TILIDAN FOYDALANISHNING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI

Raximov Ulug‘bek Amirbekovich

Urganch RANCH texnologiya universiteti

Lingvistika (ingliz tili) 2-kurs talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20342159>

Annotatsiya. Ushbu maqolada o‘zbek va ingliz tillarida sun’iy intellekt tilidan foydalanishning lingvistik xususiyatlari tahlil qilinadi. Sun’iy intellekt asosidagi kommunikatsiya jarayonlarida til birliklarining qo‘llanishi, sintaktik, semantik va pragmatik jihatlari qiyosiy o‘rganiladi. Shuningdek, tabiiy tilni qayta ishlash texnologiyalari, mashina tarjimai va chatbotlar faoliyatida o‘zbek hamda ingliz tillarining imkoniyatlari yoritiladi.

Kalit so‘zlar: *sun’iy intellekt, tilshunoslik, tabiiy tilni qayta ishlash, mashina tarjimai, chatbot, pragmatika, semantika, sintaksis, o‘zbek tili, ingliz tili, kompyuter lingvistikasi.*

Kirish. Axborot texnologiyalarining rivojlanishi natijasida sun’iy intellekt zamonaviy kommunikatsiyaning muhim qismiga aylandi. Bugungi kunda sun’iy intellekt asosidagi tizimlar inson tilini tushunish, qayta ishlash va yaratish imkoniyatiga ega bo‘lib, turli tillarda samarali muloqotni ta’minlamogda.

Ingliz tili sun’iy intellekt texnologiyalarida yetakchi tillardan biri hisoblanadi, chunki aksariyat lingvistik korpuslar va dasturiy modellar ushbu til asosida yaratilgan. O‘zbek tilida esa sun’iy intellekt texnologiyalari so‘nggi yillarda rivojlanib, avtomatik tarjima, matn tahlili va ovozni tanish tizimlari shakllanmogda.

Sun’iy intellekt tilining lingvistik xususiyatlarini o‘rganish tilshunoslik, pragmatika va kompyuter lingvistikasi uchun muhim ilmiy ahamiyatga ega. Ushbu maqolaning maqsadi o‘zbek va ingliz tillarida sun’iy intellekt tilidan foydalanishning asosiy lingvistik jihatlari tahlil qilishdan iborat.

Adabiyotlar sharhi. Sun’iy intellekt va tilshunoslik o‘rtasidagi bog‘liqlik XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab o‘rganila boshlandi. Jon Makkarti sun’iy intellekt tushunchasini ilmiy muomalaga kiritgan olimlardan biri hisoblanadi. Noam Chomskiyning generativ grammatika nazariyasi tabiiy tilni avtomatik qayta ishlash tizimlarining nazariy asoslarini shakllantirdi. Keyinchalik Daniel Jurafsky va James Martin kompyuter lingvistikasi hamda tabiiy tilni qayta ishlash bo‘yicha muhim tadqiqotlar olib bordilar. Devid Kristal internet va raqamli kommunikatsiyaning til rivojiga ta’sirini tahlil qilib, sun’iy intellekt asosidagi kommunikatsiya tilning yangi shakllarini yuzaga keltirayotganini ta’kidlagan.

Muhokama va natijalar. Sun’iy intellekt tilidan foydalanishda o‘zbek va ingliz tillari o‘rtasida umumiy hamda farqli lingvistik jihatlari mavjud.

1. Sintaktik xususiyatlar. Ingliz tilida sun’iy intellekt tizimlari asosan qat’iy so‘z tartibiga asoslangan gaplarni samarali qayta ishlaydi.

“Artificial intelligence improves communication.”

O‘zbek tilida esa erkinroq so‘z tartibi mavjud:

“Sun’iy intellekt kommunikatsiyani yaxshilaydi.”

“Kommunikatsiyani sun’iy intellekt yaxshilaydi.”

Bu holat o‘zbek tilidagi sintaktik tahlilni murakkablashtiradi.

2. Semantik xususiyatlar. Sun’iy intellekt tizimlari ko‘p ma’noli birliklarni aniqlashda ba’zan qiyinchiliklarga duch keladi. *“Bank” so‘zi moliyaviy muassasa yoki daryo qirg‘og‘i ma’nosida*

ishlatilishi mumkin. “Ot” — hayvon yoki fe’l ma’nosini anglatishi mumkin. Semantik noaniqlik sun’iy intellekt uchun muhim lingvistik muammo hisoblanadi.

3. Pragmatik jihatlar. Sun’iy intellekt inson nutqidagi yashirin ma’nolarni to’liq anglashda har doim ham muvaffaqiyatli emas. Masalan: *kinoya; metafora; frazeologizmlar; madaniy birliklar*.

Ingliz tilidagi “*Break the ice*” iborasi so’zma-so’z tarjima qilinsa noto’g’ri ma’no yuzaga keladi. O’zbek tilidagi “ko’ngli tog’dek ko’tarildi” birikmasida ham obrazli ma’no mavjud.

4. Mashina tarjimasi. Sun’iy intellekt asosidagi tarjima tizimlari ingliz tilida yuqori samaradorlikka ega, chunki ushbu til bo’yicha katta hajmdagi ma’lumotlar bazasi mavjud: korpuslarning kamligi; *dialektal farqlar; morfologik murakkablik tarjima sifatiga ta’sir ko’rsatadi*. Shunga qaramay, o’zbek tilidagi AI texnologiyalari tobora rivojlanmoqda.

5. Chatbot va virtual yordamchilar tili. Chatbotlar odatda soddalashtirilgan va standartlashtirilgan til birliklaridan foydalanadi.

“How can I help you?”

“Please try again.”

6. Internet va raqamli kommunikatsiya ta’siri. Sun’iy intellekt internet tilining rivojiga ham ta’sir ko’rsatmoqda. Qisqartmalar, emoji va soddalashtirilgan sintaktik shakllar AI tizimlari orqali keng tarqalmoqda. Masalan :“OK”, “LOL”, “Rahmat “. Bu holat yangi kommunikativ uslublarning shakllanishiga olib kelmoqda. Tahlillar shuni ko’rsatadiki, sun’iy intellekt tilining lingvistik xususiyatlari o’zbek va ingliz tillarida turlicha namoyon bo’lsa-da, ularning asosiy kommunikativ maqsadi bir xil hisoblanadi.

Xulosa. O’zbek va ingliz tillarida sun’iy intellekt tilidan foydalanish zamonaviy tilshunoslikning muhim yo’nalishlaridan biridir. Sun’iy intellekt tilni qayta ishlash, tarjima qilish va avtomatik kommunikatsiya imkoniyatlarini kengaytirdi. Ingliz tili sun’iy intellekt texnologiyalarida yetakchi o’rinda bo’lsa, o’zbek tilida ham ushbu yo’nalish jadal rivojlanmoqda. Ayniqsa tabiiy tilni qayta ishlash, mashina tarjimasi va chatbot texnologiyalarida lingvistik tadqiqotlarning ahamiyati katta.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. McCarthy J. *What Is Artificial Intelligence?* – Stanford University, 2007.
2. Turing A. *Computing Machinery and Intelligence*. – Mind Journal, 1950.
3. Chomsky N. *Syntactic Structures*. – Hague: Mouton, 1957.
4. Jurafsky D., Martin J. H. *Speech and Language Processing*. – Pearson Education, 2021.
5. Crystal D. *Language and the Internet*. – Cambridge University Press, 2006.
6. Russell S., Norvig P. *Artificial Intelligence: A Modern Approach*. – Pearson, 2020.
7. Manning C., Schütze H. *Foundations of Statistical Natural Language Processing*. – MIT Press, 1999.
8. Bird S., Klein E., Loper E. *Natural Language Processing with Python*. – O’Reilly Media, 2009.
9. Mahmudov N. *Til va nutq*. – Toshkent: Ma’naviyat, 2004.
10. Nurmonov A. *Lingvistik tadqiqot metodologiyasi*. – Toshkent: Akademnashr, 2011.